

TUD

De grootste dief van onze tijd is het algoritme

Tijd is macht, zegt promovendus Evelyn Wan. Ze schreef een geschiedenis van de diefstal van tijd. Plus een 'toolbox' om terug te stelen.

Jan Fred van Wijnen

Toen Evelyn Wan voor het eerst over de campus van de Universiteit Utrecht liep, voelde ze zich bekeken. Niet omdat ze er anders uitzag, maar omdat ze veel sneller liep dan de rest. 'Iedereen kon zien dat ik ergens anders vandaan kom', zegt ze. 'Niemand zei het. Maar ze dachten het. Zo iets voel je.'

Evelyn werd geboren in Hongkong. Haar Chinese voornaam is Pui Yin. Toen ze naar de basisschool ging, waar Engels werd gesproken, koos ze een Engelse voornaam. Bijna tien jaar oud, in 1997, zag ze gouverneur Chris Patten op tv. Hij streek voor het laatst de Britse vlag in Hongkong, veegde de regendruppels van zijn pak en reed weg in een stoet van zwarte limousines. Vanaf die dag was ze Chinees staatsburger. Ze deed politieke wetenschappen 'om te snappen hoe mijn samenleving in elkaar zit'. Acht jaar geleden kwam ze naar Utrecht om verder te studeren. Geleidelijk nam Evelyn het Nederlandse wandeltempo over. 'Ik vertraagde', zegt ze. Als ze nu terug is in Hongkong, gebeurt het omgekeerde.

'In winkels loop ik niet snel genoeg, of ik loop in de weg. Dan klinkt er zo'n verontwaardigd geluid achter me.' Ze doet iets voor wat lijkt op 'tsssk'.

De tijd wordt anders beleefd in de twee steden die ze het best kent, Hongkong en Utrecht. 'In Hongkong', zegt ze, 'staat iedereen onder druk om elke seconde uit te knijpen en productief te maken. In Nederland zijn mensen efficiënt, maar traag. Hier kunnen studenten gewoon twee uur kletsen in een café.'

TUJD IS MACHT

Jarenlang las ze alles wat ze kon vinden over het onderwerp tijd. Uit E.P. Thomsons geschiedenis van de industriële revolutie — *Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism*, begreep ze hoe arbeiders eind 18de eeuw voor het eerst werden gedisciplineerd met de klok. Uit *The Birth of Biopolitics*, een lezingenbundel van de Franse filosoof Michel Foucault, leerde ze hoe de moderne overheid elk aspect van het leven probeert te regelen.

Eind vorig jaar verscheen haar proefschrift *Clocked: Time and Biopower in the Age of Algorithms*. De centrale boodschap: tijd is macht. Sinds de 19de eeuw heeft macht een andere gedaante. Dan is het niet meer de vorst die heerst over leven en dood, maar de industriële tycoon die de tijd van anderen beheerst. Tegenwoordig draagt de macht een T-shirt of een coltrui, en schuilt deze achter smartphone, app of 'platform'.

Je kunt je verzetten, zegt ze, maar daar moet je wel je best voor

**ALS IK NU TERUG
BEN IN HONGKONG,
LOOP IK NIET SNEL
GENOEG, OF IK LOOP
IN DE WEG. DAN
KLINGT ER ZO'N
VERONTWAARDIGD
GELUID ACHTER ME'**

doen. Een deel van haar proefschrift is een 'toolbox' die helpt om tijd terug te verwerven (zie kader).

Het heeft wel even geduurd, voordat tijd een machtsmiddel is geworden. Vóór de 19de eeuw betalen opdrachtgevers meestal voor een klus, niet voor een uur. Daarna ontdekken managers de waarde van efficiëntie. Ze rekenen uit hoelang iemand over een taak mag doen, introduceren de prikklok, betalen per uur. Arbeiders worden efficiënt en 'tijd-bewust' gemaakt.

Tot de 19de eeuw beschouwt ook niemand de tijd als iets universeels. Dorpen en steden houden hun eigen klok aan. Dat gaf de machinist nogal wat ergernis: tussen elke twee steden moest hij de klok verzetten. Een Britse spoorwegmaatschappij, de Great Western Railway, kiest in 1840 één tijd voor alle stations. Dat idee slaat aan, en vijftien jaar later zijn bijna alle Britse klokken afgesteld op

Greenwich Mean Time. In de VS duurt het nog dertig jaar langer (zie kader).

SLAVENDRIJVER MET ZAKHORLOGE
De macht van het uurwerk is nergens duidelijker dan op de plantages in het zuiden van de VS. Slavendrijvers raken in de ban van tijdmanagement. Waar de fabrieksarbeider met een fluit wordt gedisciplineerd, luistert de slaaf naar de 'nigger bell'.

John Brown, een ontsnapte slaaf uit de staat Georgia, beschrijft in zijn in 1855 gepubliceerde dagboek hoe zijn meester de sterkste slaven uitkiest voor een plukwedstrijd, horloge in de hand. De winnaar krijgt een nieuwe hoed. De berg katoen die hij in een uur heeft geplukt wordt vermenigvuldigd met het aantal uren in een dag. Dat wordt de nieuwe

MACHT IS TUJD

Dé wereldmacht in de 19de eeuw is Groot-Brittannië, en macht is tijd. Dat blijkt in 1884 op de International Meridian Conference. Daar vraagt de toenmalige president van de VS, Chester Arthur, aan de verzamelde landen de lengtegraad te kiezen die voor de hele wereld bepaalt hoe laat het is. Ze kiezen de

lengtegraad die precies loopt over het Observatorium in de Britse plaats Greenwich. Sindsdien loopt elke klok in de wereld synchroon met de tijd in Engeland. Alle tijdzones zijn gekoppeld aan Greenwich Mean Time (GMT). Alleen de Fransen spetteren tegen. Hun tijd wordt bepaald op de lengtegraad van

het Observatorium in Parijs. Daardoor lopen de Franse klokken 9 minuten en 21 seconden voor op de Engelse. In 1911 geeft Frankrijk de strijd op, en kiest het de tijdzone 'GMT plus één uur'. Ook Nederland zit in deze tijdzone. Tijdens de Duitse bezetting van 1940-1945 gaan de Fransen opnieuw

door de knieën. Om praktische redenen besluiten de Duitsers hun eigen tijd in te voeren in het bezette deel van Frankrijk: GMT plus twee uur. Dit wordt in Frankrijk 'l'heure allemande' genoemd, het Duitse uur — een term die synoniem is met bezetting. In 1945 gaat de Franse klok weer een uur terug.

7

productienorm voor alle slaven.

Aan de andere kant van de wereld, in Japan, speelt de klok halverwege de 19de eeuw nog geen rol. Scholen beginnen in het 'uur van de draak' (rond 8 uur) en zijn klaar in het 'uur van het schaap' (2 uur). 's Zomers is alles twee uur vroeger: van het 'uur van het konijn' tot het 'uur van het paard'. Kinderen leren de tijd door naar buiten te kijken en de stand van de zon in te schatten.

Daarna stuurt het Japanse ministerie van onderwijs verkeners naar Europa en de VS, en ontdekt het dat kinderen klokkijken. Niet lang daarna bezet het Japanse leger Taiwan, en legt het daar de klok op die de Japanners zelf nog maar één generatie gebruiken. De ontdekking van de klok is sinds 1920 een nationale herdenkingsdag in Japan (hoewel niet de mechanische klok wordt herdacht, maar de oude Chinese waterklok).

ZELFMOORD IN SHENZHEN

Ruim een eeuw later merken arbeiders in de Chinese Foxconn-fabriek in Shenzhen, waar onderdelen voor iPhones worden gemaakt, wat modern tijd-management betekent. Elk onderdeel van het productieproces is getimed, zodat iedereen tot op de seconde weet hoe lang een handeling mag duren. Werknemers vallen om van de stress. Het valt de buitenwereld pas op nadat in een half-jarig ruim tien werknemers zelfmoord hebben gepleegd. Op een muur van de fabriek staat deze slogan:

'Tijd is geld, efficiency is leven. Tenzij de zon niet meer opgaat, moeten doelen worden gehaald. Er is misschien geen beste manier, maar er is altijd een betere manier.' (Uit het Chinees vertaald door Evelyn Wan.)

Gedetailleerd tijdmanagement gebeurt ook aan deze kant van de aarde, in pakhuizen van webwinkel Amazon. Daar wordt het werktempo van de orderpicker, die bestellingen uit de rekken haalt, nauwkeurig gemeten en gemiddeld met een digitaal apparaat op de arm. De Britse journalist James Bloodworth werkt undercover in zo'n magazijn, en beschrijft zijn traumatische ervaring in het boek *Hired: Six Months Undercover in Low-Wage Britain*. 'Als ik het in één woord moest omschrijven', aldus Bloodworth, 'dan was het angst. Angst om naar de we te gaan. Angst om een dag vrij te nemen. Angst voor ontslag als je je ziek meldt.'

HET ALGORITME, DE STILLE SLAVENDRIJVER

Het uurwerk, zo concludeert Evelyn Wan, is een instrument dat mensen disciplineert en berooft van hun autonomie.

En nu is er dan een geluidloze opvol-

ger voor de tikkende klok: het algoritme. Dat is het kloppende hart van alle slimme software. Het is een rekenformule die de efficiëntste route uitstippelt, of een restaurant aanbeveelt en de tafel reserveert.

Het algoritme creëert een onweerstaanbare 'illusie van controle', volgens Evelyn. Het is niet zo dwingend in het manipuleren van onze tijd en aandacht als de klok. Maar het functioneert in een ander universum. Het neemt beslissingen in een fractie van de tijd die een mens nodig heeft. In feite kent het geen tijd. Dat maakt het een tegenstander van formaat.

'Wij denk dat die handige apps ons tijd besparen', zegt ze. 'Maar zij hebben een verborgen agenda. Zij zijn op jacht naar onze data. En terwijl de algoritmen zo hun eigen behoefte bevredigen, stelen ze ook nog eens onze tijd en aandacht.'

IN SLAVE LIFE IN GEORGIA VERTELT JOHN BROWN HOE ZIJN 'MEESTER' STEVENS HET WERKTEMPO VAN DE SLAVEN OPVOERDE: 'HE WOULD STAND WITH HIS WATCH IN HIS HAND, OBSERVING THEIR MOVEMENTS, WHILST THEY HOED OR PICKED'

Evelyn Wan werd in 1988 geboren als Wan Pui Yin. Na een studie politicologie aan de University of Hong Kong kwam ze naar Utrecht. In 2011 voltooide ze cum laude haar master in Gender Studies, en in 2014 cum laude een 'research master' in Media & Performance Studies.

FOTO: STEPHANIE TENG VOOR HET FD

HANDBOEK VOOR DE TEGENAANVAL

In haar proefschrift geeft Evelyn Wan een 'toolbox' om verzet te plegen te de macht van het algoritme. Een paar voorbeelden:

• **Offline gaan**, of een app gebruiken om tijdelijk alle communicatie uit te schakelen (zoals de Android-app 'peace of mind' van Fairphone). • **'Gamen'** om je bewust te worden van de schaduwkant van de smartphone-industrie. Zoals het spel 'phone story', dat de gebruiker confronteert met Afrikaanse coltanmijnen, arbeidsomstandigheden in Chinese fabrieken, elektronisch afval in Pakistan en uberconsumptisme in het Westen.

• **Het aanspreken van andere zintuigen**, bijvoorbeeld met de 'algoritmen' van Shintaro Miyazaki, die algoritmische processen hoorbaar maakt. Of het kunstwerk *What the Frog's Nose Tells the Frog's Brain*, van de Australische kunstenaar en ingenieur Tega Brain. Zijn installatie zet data om in geuren.

• **Je bewust worden van het gebruik van persoonlijke data**. Het psychometrisch centrum van de universiteit van Cambridge heeft een programma gemaakt dat laat zien hoe marketeers jou zien op basis van gegevens die ze van je Facebook- en Twitteraccount halen. Apply Magic Sauce.

Wij gebruiken hen niet, zij gebruiken ons. Het algoritme is de moderne versie van de koloniale klok.'

'DAT GELOOF JE TOCH NIET ECHT?' In de Utrechtse wijk Ondiep, waar Evelyn Wan woont, spreken we elkaar in een koffiesalon. Ik kom een kwartier te vroeg: dat doen alle Chinezen. Temmin-

ste, dat las ik in een interview in NRC Handelsblad met Christine Cayol, auteur van het boek *Waarom de Chinezen de tijd mee hebben*. Daarmee geef je aan: ik ben 'bij lier te zijn'. En natuurlijk wilde ik zien of Evelyn zelf ook een kwartier te vroeg komt.

Zij komt twee minuten te laat binnen. Als ze hoort dat ik haar Chinese tijdsbesef wil bestuderen, lacht ze hardop: 'Die dingen geloof je toch niet echt?' Dat alle Chinezen te vroeg komen? Of dat ze juist helemaal niet op komen dagen?

Alsof alle Chinezen hetzelfde zijn.' De mens in Hongkong heeft wel eigen tijdsbesef, zeg je.

'De snelheid van het leven is totaal anders dan hier.'

V Voedde jij zelf ook die drang om 'elke seconde uit te knijpen'?

'Nee. Mijn ouders zijn allebei leraar, en ze werken in een systeem dat sterk pres- tatiegericht is, maar toch zijn ze anders. Ik vroeg mijn ouders zelf of ik piano mocht spelen en op dansles mocht. Dan vroeg mijn moeder steeds: "Weet je dat wel zeker?" Ze maakten zich zorgen toen ik als kind de hele zomer in de bibliotheek zat en honderd boeken las. Maar dat wilde ik zelf. Nu is het anders. Een kind heeft niet meer de luxe van een keus. Elk moment moet productief zijn, anders krijg je later geen topbaan, dure auto, succes. Zomaar buiten spe-

len, zoals kinderen hier op straat doen, dat zie je niet. Buiten spelen is daar een beloning voor huiswerk maken en studeren. Ouders creëren een portfolio van extra-curriculaire activiteiten, soms al tijdens de kleuterschool. Iedereen moet eraan mee doen. Wat een sociale kloof veroorzaakt, want niet iedereen kan zich veroorloven mee te doen.'

V Tijd heeft voor jou een sterke relatie met macht. Speelt de bijzondere geschiedenis van Hongkong een rol? Britse kolonie, overgenomen door China? 'Zeker. In de koloniale tijd zat ik op een school voor meisjes. Dat wekte mijn belangstelling voor feministische filosofie en de macht van de man. Als post-koloniaal staatsburger had ik existentiële vragen over autonomie.'

V Wat is de relatie met tijd? 'In de koloniale periode was een deel van Hongkong voor 99 jaar uitgeleend aan Engeland. Onder het Chinese bewind is ons vijftig jaar zonder verandering beloofd, zodat er altijd een klok tik onder de toekomst van de stad. Politieke macht is bij ons altijd verbonden met tijd.'

V Wat deed je tijdens de 'paraplu-revolutie' in Hongkong, in 2014, toen de academische wereld zich verzette tegen het nieuwe Chinese kiesstelsel? 'Ik begon toen net aan mijn promotie-onderzoek in Utrecht. Mijn vrienden en collega's in Hongkong demonstreerden. Dat kon ik niet doen. Maar ik heb wekenlang hun verklaringen en persberichten vertaald en gecorrigeerd. Dankzij het tijdsverschil: ik kon eraan werken terwijl zij sliepen.'

V In je proefschrift beschrijf je de sluipende, onafwendbare diefstal van onze tijd. Waar eindigt die? 'Bij elke nieuwe technologie wordt het leven sneller en efficiënter. De trein, de telefoon, de digitale communicatie, het algoritme. Slimme apparaten dringen elke minuut van onze tijd binnen. We remmen nu af met "quality time", maar zelfs dat heeft een efficiënte bijklank. Dit proces kunnen we alleen zelf stoppen. We moeten weer eigenaar worden van onze tijd.'

V Hoe? 'Eén manier is door bewust inefficiënt te zijn. We zitten vaak langdurig op apps die ons efficiënt moeten maken, zodat we het gevoel hebben dat we onze tijd beter gebruiken. Google Maps, bijvoorbeeld, geeft ons alleen de snelste route van A naar B. Niet de mooiste. Maar het kan heel leerzaam zijn te verdwalen. Als we iets nieuws ontdekken, dan dwingt dat ons aandacht te geven aan de omgeving en niet aan het apparaat. Opzettelijk vertragen is ook een goede strategie. Of helemaal offline gaan, natuurlijk. Dan kunnen we onze aandacht beter richten op de mensen om ons heen.'

Jan Fred van Wijnen is redacteur van het FD.